

18. Karahanlı Türkçesinde Somut Adlardan Soyut Eylemler Türeten Ekler¹**Ayşe Nur AKGÜN²****Mustafa Levent YENER³**

APA: Akgün, A. & Yener, M. L. (2023). Karahanlı Türkçesinde Somut Adlardan Soyut Eylemler Türeten Ekler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (37), 319-337. DOI: 10.29000/rumelide.1406968.

Öz

Karahanlı Türkçesiyle ilgili yapılan gramer çalışmalarında, dil bilimi açısından önemli bir nokta da yapım eklerinin sınıflandırılmasıdır. Bu sınıflandırma, Karahanlı Türkçesinde türetilen eylemlerin özelliklerini belirlemek ve dilin yapısını daha iyi anlamak için büyük bir öneme sahiptir. Karahanlı Türkçesi ile ilgili dil bilgisi çalışmalarında addan eylem yapım eklerinin sınıflandırılması için çeşitli ölçütler kullanılmaktadır. Literatürdeki gramer çalışmalarında başvurulan ölçüt, türetilen eylemlerin geçişli-geçişsiz olmaları, ekin eklendiği ad kökünün hece sayısına göre tercihi, olma ya da yapma eylemleri türettiği, eklendiği eylemlerin çatıları üzerine odaklanmaktadır. Yapmış olduğumuz çalışma ile addan eylem yapım eklerine farklı bir açıdan yaklaşarak ekin sözcüğün işaret ettiği kavramda, meydana getirdiği somut ve soyut değişiklikleri incelemeyi amaçlamaktayız. Bu şekilde, ekler üzerinde tekdüze sınıflandırmaya yeni bir bakış açısı sunulmakta ve şekil bilgisi ile anlam bilgisi arasında bir köprü kurulmaya çalışılmaktadır. Çalışmamızda Karahanlı Türkçesinde kullanılan addan eylem yapım eklerini saptamak için “Dîvânu Lugâti’t- Türk, Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakâyk ve Kur’an Tercümesi” temel kaynaklar olarak alınmıştır ve eserler üzerinde yapılan detaylı bir inceleme ile addan eylem yapım ekleri kullanılarak türetilmiş sözcükler tespit edilmiştir. Suat Ünlü’nün “*Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*”nden, ad ve eylemlerin anlamlarının açıklanabilmesi adına faydalanılmıştır. Tespit edilen sözcükler, ad kökleri ve eylem gövdeleri üzerinden değerlendirilmiş ve ad kökü ile türetilen yeni eylem gövdelerinin somut-soyut ilişkisi incelenmiştir. İncelenen ekler tablolar halinde sunulmuş ve sayısal veriler ile ifade edilmiştir. Elde edilen sayısal veriler ışığında addan eylem yapım eklerinin somut ve soyut tercihleri istatistiksel olarak incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karahanlı Türkçesi, Addan eylem yapım ekleri, Somut ad, Soyut eylem, Türk dili

¹. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %12

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 28.07.2023-**Kabul Tarihi:** 20.12.2023-**Yayın Tarihi:** 21.12.2023; **DOI:** 10.29000/rumelide.1406968

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı / Graduate Student, Çanakkale Onsekiz Mart University, Institute of Graduate Studies, Department of Turkish Language and Literature (Çanakkale, Türkiye), asev.97@gmail.com, **ORCID ID:** 0009-0005-0428-6266, **ROR ID:** https://ror.org/05rsv8p09, **ISNI:** 0000 0001 0680 7807, **Crossreff Funder ID:** 100009055

³ Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature (Çanakkale, Türkiye), mlyener@comu.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0001-9313-3862, **ROR ID:** https://ror.org/05rsv8p09, **ISNI:** 0000 0001 0680 7807, **Crossreff Funder ID:** 100009055

Adres | **Address**

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Suffixes Deriving Abstract Verbs from Concrete Nouns in Karakhanid Turkish⁴

Abstract

In the grammatical studies on Karahanlı Turkish, a linguistically important point is the classification of construction affixes. This classification is of great importance in order to determine the features of the verbs derived in Karahanlı Turkish and to better understand the structure of the language. In grammatical studies on Karahanlı Turkish, various criteria are used for the classification of verb affixes. The criteria used in the grammatical studies in the literature focus on the transitive-intransitive nature of the derived verbs, the preference of the suffix according to the number of syllables of the noun root to which it is added, the derivation of being or doing verbs, and the roots of the verbs to which it is added. With the study we have conducted, we aim to examine the concrete and abstract changes brought about by the suffix in the concept indicated by the word by approaching the suffixes from a different perspective. In this way, a new perspective on the uniform classification of affixes is presented and a bridge is tried to be built between morphology and semantics. In our study, "Dîvânu Lugâti't- Türk, Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakâyık and Qur'an Translation" were taken as the main sources in order to determine the verb affixes used in Karahanlı Turkish, and the words derived using verb affixes were identified through a detailed examination of the Works. Suat Ünlü's "Karakhanlı Turkish Dictionary" was utilized to explain the meanings of nouns and verbs. The identified words were evaluated through noun roots and verb stems, and the concrete-abstract relationship of the new verb stems derived from noun root was analyzed. The analyzed affixes were presented in tables and expressed with numerical data. In the light of the numerical data obtained, it was tried to statistically analyze the concrete and abstract preferences of the suffixes.

Keywords: Karahanlı Turkish, denominal verb derivation, concrete noun, abstract noun, Turkish language

Giriş

İnsan, yaşamı boyunca algıladığı görsel, işitsel ve duyuşsal verileri anlamlandırmaya çabalar. Sürekli dış dünya ile iletişim ve etkileşim halindedir. Bu iletişim ve etkileşim nedeniyle oldukça fazla veriye ulaşır. Tarih öncesi dönemden günümüze kadar geçen zamanda, sürekli olarak yeni varlık, olay ve olgularla karşılaşmış ve bunları adlandırmak için bütün dillerde olduğu gibi Türkçede de yeniden yapma, türetme, birleştirme, ödüncleme gibi yöntemlere başvurulmuştur. Türkçe, sonradan eklemeli bir dildir ve sözcük yapımında en sık tercih edilen yöntemlerden biri türetmedir. Yapım ekleri kullanılarak türetilen yeni sözcüklerle varlıklar, olay ve olgular adlandırılır.

İster yeni yapılmış (icat edilmiş) ister türetilmiş olsun her bir sözcük; bir varlık, olay ya da olgunun adıdır. Bu bakımdan sözcük yapımı bir adlandırma işlemidir. *İnsanoğlunun bir nesneyi, belirtmek üzere bir gösterge oluşturmasına adlandırma adını veriyoruz* (Aksan, 2017, s. 76). Sözcükler, temelde

⁴ It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 12

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 28.07.2023-**Acceptance Date:** 20.12.2023-**Publication Date:** 21.12.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1406065

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

varlıkları ve hareketleri işaretleyen etiketlerdir. Adlandırma işlemi sonucunda evrenimizdeki varlıklar, nesnelere, olay ve olgular zihnimizde yer bulur. Her yeni bilgi adlandırılmalıdır. Bunun gerçekleşmesi için başvuru yollarından biri söz varlığını oluşturan, sözlük birimlerinden yararlanmaktır. Dilde var olan sözlük birimlerinden yeni sözlük birimler yani yeni varlık/ hareket adları türetmek için öncelikle eklerden yararlanır. Bir sözcük birimiyle bir ek birleştirilerek yeni bilgi adlandırılır. Yani yeni bir anlamlı sözcük oluşturulur.

Sözcük modern dil çalışmalarında *bir kavram ve bir işitim imgesinden oluşan bir dil ögesi* olarak tanımlanır. *Kavram*, sözcüğün iç yapısını; *işitim imgesi* ise dış yapısını oluşturan ögedir. Kavram ve işitim imgesi birbirinden ayrılmaz bir bütün oluşturur (Saussure, 1998, s. 110-111). *İnsanın çevresindeki nesnelere, olay ve durumlara ait, kişisel gözlem ve deneyimlere dayanan tasarımların zihinde yer eden yönü* (Aksan, 1999, s. 41) olan kavram, kabaca varlık, olay ve olguların insan zihnindeki tasarım/resimleridir. Sözcükler, kavram adını verdiğimiz bu tasarımlarla, işitim imgelerinin birleşmesinden oluşur ve dil dışı dünyamızı oluşturan öğeleri etiketler. Her sözcük bu anlamda bir kavram birimidir.

Her sözcüğün bir tasarımı bulunur mu? Evrenimizi oluşturan varlık, olay ve olguların bazıları doğada var olan “taş, su, bulut, kedi, papatya” gibi canlı ya da cansız varlıklardan veya insanın yaratıcılığının ürünü olan “araba, uçak, masa, bilgisayar” gibi nesnelere oluşur. Bu doğal ya da insan yaratıcılığının ürünü olan yapay nesnelere, insanın beş duyusundan biri veya birkaçı tarafından duyulup algılanır. Bu, bu durum insan zihninde, algılanan nesnenin zihninde bir izinin yani tasarımının oluşmasına neden olur. İnsan yaratıcılığının başka bir yönü daha bulunur. İnsan zihni “melek, şeytan, sevgi, nefret” gibi kavramlar da üretir. Bu kavramlar, gerçek dünyada bulunmayan ancak insan zihninde oluşturulan kavramlardır. Bu kavramlar, beş duyu organından biri tarafından duyulmaz, algılanmaz. Sezgisel bir şekilde var oldukları düşünülür ve inanılır. Bu tip kavramların zihinde tasarımları bulunmaz.

Kavramlar, niteliklerine göre sınıflandırıldığında somut ve soyut kavramlar olarak iki başlıkta incelenir. Somut sözcüğü, *varlığı duyularla algılanabilen, müşahhas, konkrete, soyut karşıtı* şeklinde; soyut sözcüğü ise *varlığı duyularla algılanamayan, mücerret, somut karşıtı, abstre* olarak tanımlanmaktadır (2023). Bu tanımlar, kavram terimine uygulandığında somut kavram, varlığı duyularla algılanabilen kavram; soyut kavram ise varlığı duyularla kavranamayan kavram olarak tanımlanır. Her bir sözcük, bir kavram birimi olarak kabul edildiğinde somut sözcük ve soyut sözcük terimleri doğar:

Doğan Aksan, somut adı “Somut adlar, duyularımızla saptadığımız maddelere verilen adlardır: kedi, masa, bardak, ağaç, iğne... gibi.” şeklinde; soyut adı “Us yoluyla saptanan, zihnimizde yer alan kavramları gösterirler. Duygu ve düşünceler de bu bölüme girer.” şeklinde açıklamıştır (Aksan, 1983, s. 27).

Günay Karaağaç, somut ad başlığında “Gösterdikleri ve belirttikleri varlıklar beş duyu organlarıyla algılanabilen sözler, somut sözler olarak bilinir.” şeklinde; soyut söz başlığında ise “Gösterdikleri ve belirttikleri varlıklar beş duyu organlarıyla algılanamayan sözler, soyut sözler olarak bilinir.” tanımlarını yapmıştır (Karaağaç, 2013, s. 452-454).

Zeynep Korkmaz, soyut isim başlığı altında “Varlığı düşünce yoluyla kabul edilen ve söylendiğinde, zihinde belli bir görüntü veya tasavvur uyandırmayan kavramın adı.” şeklinde; somut isim başlığı altında “Gösterdikleri, belirttikleri nesnelere duyular yoluyla algılanan ve maddi varlıklara ad olan isim türü.” şeklinde tanımlamıştır (Korkmaz, 2010, s. 135-139).

Adres	Address
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi	RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
e-posta: editor@rumelide.com	e-mail: editor@rumelide.com,
tel: +90 505 7958124	phone: +90 505 7958124

Berke Vardar, somut ad başlığında “Soyut ada karşıt olarak, duyuların algılama alanına giren nesne ya da varlıklara verilen ad.” şeklinde; soyut ad başlığında ise “Somut ada karşıt olarak salt düşünsel düzleme ilişkin kavramları belirten ad.” şeklinde açıklamıştır (Vardar, 2007, s. 178-179).

Soyut ad ve somut ad tanımlarıyla denk olarak, soyut eylem ve somut eylem de benzer özellikleri taşımaktadır. Duyu organlarıyla algılanabilen eylemler (*kur-, oku-, yaz-, yat-, ye-*) somut eylemler olarak adlandırılırken, duyu organlarıyla algılanamayan ancak varlığı bilinen eylemlere (*düşün-, sev-, hoşlan-, öze-*) soyut eylemler denir.

Somut eylemler, fiziksel olarak gözlemlenebilen, duyu organlarıyla algılanabilen eylemlerdir. Bu tür eylemler genellikle gerçek fiziksel olayları veya hareketleri ifade eder. Örneğin, “bardakları kırmak” veya “makarna yemek” gibi somut eylemler, duyu organları aracılığıyla algılanabilir ve gözlemlenebilir.

Soyut eylemler ise, fiziksel olarak gözlemlenemeyen, duyu organlarıyla algılanamayan ancak zihinsel veya duygusal bir nitelik taşıyan eylemlerdir. Bu tür eylemler, düşünceleri, duyguları, istekleri ifade eder. Örneğin, “sevmek” veya “özmek” gibi soyut eylemler duyu organlarıyla algılanamazlar ancak insanların zihinlerinde ve duygusal dünyalarında varlık kazanır.

Bununla birlikte temel anlamları somut olan eylemler, bazı cümlelerde soyut anlam taşıyabilirler. Örneğin *Annem sözleriyle beni kırdı.* cümlesinde bulunan *kırmak* eylemi somut bir fiziksel hareket gibi görünse de aslında soyut anlam taşımaktadır ve duygusal bir etkiyi ifade eder. Öte yandan, *Garson, bardakları kırdı.* cümlesindeki *kırmak* eylemi ise somut anlam taşır ve fiziksel bir olayı ifade eder.

Bu örnekler eylemlerin de soyut ve somut anlamda kullanılabileceğini vurgulamaktadır. Dil, düşüncelerin ve duyguların ifadesinde çeşitli anlam katmanlarına sahiptir ve eylemler de bu katmanlardan birini oluşturur çünkü insan düşüncesi somuttan soyuta doğru hareket etme sığasına sahiptir.

Eylemler için anlam ve kavram alanına dayanılarak yapılmış sınıflandırmalar oldukça sınırlıdır. Geleneksel yaklaşım, eylemleri daha çok biçim bilgisine dayalı olarak sınıflandırmıştır. Ancak son zamanlarda, bu geleneksel sınıflandırma anlayışı yerini kavram alanına dayalı incelemelere bırakmıştır. (Doğan, 2022). Bu çalışmalarda, tematik açıdan ele alınan eylemlere *mental fiiller* adı verilmiştir.

Mental fiiller, insan zihniyle ilgili işlemleri ifade eden eylemlerdir. Zihinsel süreçleri, düşünceleri, duyguları ve algıları temsil eder. Yıldız, mental fiillerin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

Mental (zihinsel) durum ve aktiviteleri karşılamaktadırlar.

Semantiğinde fiziki bir hareket bulunmaz.

Bazı fiiller isteğe bağlı, bazıları istem dışı oluşabilir.

Geniş bir anlam yelpazesine sahiptir:

Mental durumlar ve süreçler (düşünmek, bilmek vb.)

Duygular, davranışlar veya arzular (sevmek, istemek vb.)

Algılar (görmek, tatmak vb.)

İletişimi algılama (okumak, duymak vb.)

Pek çok mental fiil, anlam bakımından kısmen aktif mental hareketleri karşılamaktadır: (TV izlemeye) karar vermek, (ders) çalışmak vb.

Bazı mental fiiller anlam bakımından diğerlerine nazaran daha fazla durum belirtirler: bir hareketten ziyade bir durumu tanımlarlar ve hoşlanmak, korkmak, nefret etmek ve tercih etmek gibi duyu ve davranışı gösteren pek çok fiilin yanısıra inanmak, hatırlamak, anlamak gibi mental durumları da karşılar (Yıldız, 2016, s. 63-64).

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

Mental fiiller, dilin insan zihnini ve düşünce dünyasını nasıl yansıttığını gösteren önemli bir dilbilgisel kategoridir. Bu tür eylemler, insanların iç dünyasını ve kişisel deneyimlerini iletişim yoluyla paylaşmalarına olanak tanır ve dilin zenginliğine katkı sağlar. Bu nedenle, dil bilimi alanında kavram alanına dayalı çalışmalar, mental fiillerin anlaşılması ve dilin anlam yapısının daha iyi kavranması için önemli bir adım oluşturmuştur.

İnsan soyut ve somut kavramlar dünyasında yaşar. Her gelişme ve değişme insanın yeni varlıklar, olaylar ve olgularla karşılaşmasına neden olur. Bu anlamda karşılaşılan her yenilik, adlandırılmaya ve dolayısıyla kavramlaştırılmaya muhtaçtır. Her bir adlandırma ve kavramlaştırma, yeni bir sözcük demektir. *Hâlihazırda var olan dil kaynakları temelinde, yeni karmaşık sözcüklerin kurallara göre oluşturulması* işlemine (Bussmann, 1996, s. 1288) sözcük yapımı adı verilir. Yukarıda kısaca değinildiği gibi, konuşur yeni bir adlandırma yapabilmek için temelde yeni yapım, türetim ve birleştirme yollarına başvurur. *Yeni yapım, konuşucuların yeni ses dizileri bulup bunları yeni bir anlamla eşleştirme yoluyla yeni sözcükler yaratmalarını ifade eder* (Balcı, 2018, s. 161). Yeni yapım oldukça zahmetli bir yoldur. Bu nedenle türetim ve birleştirme daha sık başvurulan bir yoldur. Türkçe Sözlük'ün 2011 basımında 29.200 sözcüğün ekleme yoluyla türetildiği ve bu sözcüklerin türetilmesinde 117 ekin kullanıldığı tespit edilmiştir (Güneş, Türkiye Türkçesinde Söz Yapımı ve İşlevsel Ek Tasnifi, 2016, s. 316).

Türkçe sondan eklemeli bir dil olduğu için, yeni bir kavramı karşılamak üzere biçimbilgisi ile doğrudan ilgili olan türetim, en yaygın sözcük oluşturma yöntemidir. Türetim ad ya da eylem tabanlarına biçimbirimler getirmek suretiyle söz konusu ad veya eylem tabanından yeni bir anlama sahip sözlükbirimler oluşturmaktadır (Karaoğlu, 2018, s. 185).

Türetim, var olan sözlük birimlerine, dilin biçim bilgisi kurallarına göre ekler getirerek yeni anlamlı sözcükler yapmaktır. Türetim veya yapım ekleri olarak adlandırılan bu biçim birimleri adlara ve eylemlere getirilerek yeni sözcükler türetilir.

Kelime yapımında kullanılan ve sürekli ilişki kuran ekler (Korkmaz, 2009, s. 21) olarak tanımlanan yapım ekleri adlar ve eylemler temel alınarak dört kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar; “1. Addan Ad yapım ekleri, 2. Addan Eylem Yapım Ekleri, 3. Eylemden Ad Yapım Ekleri, 4. Eylemden Eylem Yapım Ekleri” şeklindedir. Çalışmamızın amacı gereği yalnızca addan eylem yapım eklerine değineceğiz.

Eski Türkçede, eylemden ad türeten eklerle addan eylem türeten ekler arasında kesin bir ayırım bulunur. Adlara eklenen eklerin eylemelere veya eylemlere eklenen eklerin adlara eklenebildiğini gösteren birkaç örnek genellikle kurgusaldır (Erdal, 1991, s. 415).

Erdal, *Old Turkic Word Formation* adlı çalışmasında eylemden ad yapımında kullanılan 32 ek, eylemden eylem türeten 18 ek tespit ederken addan eylem yapan 12 ek belirler. Eylemden eylem türetirken sözcük türü değişimi olmazken, tür değişimi yapan addan eylem türetme eklerinden fazla oluşunu sorgular. Eylemden eylem türeten eklerin köklerde anlam, ses ve yönetim özelliklerini farklılaştırdığını ancak addan eylem türeten eklerin bu gibi bir ayrıma tabi tutulmadığı sonucuna varır. DLT’de tespit ettiği *otla-* ve *ota-* eylemlerini örnek gösterir. *Otla-* eylemi “otlamak”, *ota-* eylemi ise “kurumasını önlemek için otları biçmek” ve “ilaçla tedavi etmek” anlamlarında türetilmiştir. Her iki sözcüğün kökü “ot, tıbbi bitki” sözcüğüne gitmesine rağmen aldıkları farklı eklerin anlam ve ses olarak benzer sözcüklere gelişinin addan eylem yapan eklerin sayısının az olması sonucu doğurduğunu düşünür (Erdal, 1991, s. 415-416).

Öner, *Türkçede İsimden Fül Yapımı Üzerine Notlar* adlı çalışmasında, morfolojik, semantik ve sentaktik açıdan addan eylem yapım yollarını Eski Türkçeden Türkiye Türkçesine kadar incelemiş ve sayısal veriler ile açıklamıştır. Eski Türkçe için Altun Yaruk ve Kutadgu Bilig’den yararlanan Öner, Altun Yaruk’ta morfolojik yol ile 2763 eylem türetildiğini tespit etmiştir ki bu tümüne oranla %73,7’dir.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Kutadgu Bilig’de yine morfolojik yol ile 2029 eylemin türetildiğini ve oran olarak %44,8 olduğunu belirtir. Türkçenin diğer dönemlerinde de bu incelemesini sürdürmüş ve sonuç olarak morfolojik yolla eylem türetiminde *dil tarihi içerisinde giderek azaldığını* tespit etmiştir (Öner, 2006, s. 60-76).

Korkmaz’ın ifadesine göre, Göktürkçede 12, Uygurcada 17, günümüze kadar gelen süreçte ise 19 adet addan eylem türeten yapım ekinin varlığından bahsedilmektedir. (Korkmaz, 1994, s. 142). Bu verilere göre dilin gelişimiyle birlikte yapım ekleriyle türetme yöntemi azalmış olsa da yapım eklerinin sayısı artmıştır. Bu durum, dilin zaman içinde yeni yapım ekleri oluşturarak sözcük dağarcığını genişletme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

İnceleme konumuz olan Karahanlı Türkçesi’nin en önemli eseri olan *Dîvânü Lugâti’t- Türk’te* addan eylem yapım eklerinden yalnızca +A- ve +lA- ekleri bahsedilmektedir. Ancak döneme ait diğer metinlerde aynı görevde kullanılan daha fazla ek tespit edilmiştir. (Hacıeminoğlu, 2019, s. 148) Bu tespit edilen ekler, çeşitli kaynaklarda küçük farklarla sıralanmıştır. Karahanlı Türkçesi addan eylem yapım ekleri, kaynaklara göre şu şekildedir:

Erdal’ın “*Old Turkic Word Formation*” adlı çalışmasında belirlediği addan eylem yapım ekleri şunlardır: +A-, +lA-, +tA-, +(X)(r)kA, +kIr-, +kI-, +U-, +I, +trI-, +(A)d-, +(X)k-, +(A)r-, +s(I)rA-, +l(A)n- (1991, s. 413-509).

Mustafa Argunşah ve Gülden Sağol Yüksekaya’nın hazırlamış olduğu “*Karahanlıca Harezmece Kıpçakça Dersleri*” adlı kaynaktan addan eylem yapım ekleri “+A-, +Ad-, +al-, +Ar-, +DA-, +gar-, +I-, +K-, +ka-, +kır-/+kür-, +l-, +lA-, +msin-, +r-, +rA-, +rkA-, +sA-, +sI-, +sıra-, +U-” şeklinde ele alınmıştır. (Argunşah & Sağol Yüksekaya, 2017, s. 61)

Necmettin Hacıeminoğlu, “*Karahanlı Türkçesi Grameri*” adlı eserinde addan eylem yapım eklerini “-a/-e-, -ad/-ed-, -ar/-er-, -da/-de-, -ğar/-ger; -kar/-ker-, -ğır/-gır-, -ı/-i-, -ır/-ir-, -k/-k-, -la/-le-, -ra/-re-; -rı/-ri-, -sa/-se-, -sı/-si-, -sın/-sin-, -sıra/-sire, -u/-ü-” şeklinde sıralamıştır. (Hacıeminoğlu, 2019, s. 148-162)

Ahmet Bican Ercilasun, Kutadgu Bilig’de “-la/-le-, -a/-e-, -ı/-i-/u/-ü-, -ađ/-eđ-, -k/-k-, -ar/-er-, -de/-ta/-te-, -r-, -rke/-rka-, -ka-, -l-, -al-, -sa/-se-, -sıra-, -msin-, -kir-” eklerini tespit etmiştir. (Ercilasun, 2020, s. 32-40)

Bu ekler, Karahanlı Türkçesi’nin dil yapısının çeşitliliğini göstermektedir. Dil bilimcilerin ve araştırmacıların bu ekleri belirlemek ve anlamak için çaba göstermeleri, dilin evrimini ve tarihini anlamamız açısından önemlidir.

Sözcük türetiminin dilin, anlam bilgisi üzerindeki etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Bir dilde türetim işlemi arttıkça, yeni anlamlar ifade edebilen sözcüklerin sayısı da artmaktadır. Bazen tek bir kök sözcükten türetilen yeni bir sözcük bile zamanla birden fazla anlamı kapsayabilen bir yapı oluşturabilir. Bu durum, dilin doğası gereği sürekli geliştiği ve zenginleştiğini göstermektedir. Dil, iletişim ihtiyaçlarına ve kültürel değişimlere yanıt olarak sürekli olarak yeni anlamlar ve kullanımlar yaratma eğilimindedir. Bu da dilin dinamik bir olgu olduğunu ortaya koyar.

Türkçe de tarihin eski çağlarından beri değişerek ve gelişerek varlığını sürdürmeye devam eden bir dildir. Oldukça köklü bir geçmişe sahip olan dilimiz anlam bilimi açısından zengin bir dildir. Hayvancılık ile ilgilenen bir toplum olduğumuz için bir hayvan türü için çeşitli adlar mevcut dilimizde. Örneğin İngilizcede *cow* ve *bull* ile karşılanan sözcükler Türkçede ‘*inek, boğa, diüve, buzağı, öküz, tosun, sığır*’ gibi farklı kavramlar ifade eden ama müşterekte tek bir hayvan türünün çeşitlerini ifade eden sözcükler ile karşılanmaktadır.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Sözcüklerin bu somut ve soyut ayrımı, dilbilgisi ve dil yapılarının anlaşılması açısından önemlidir. Dilin zenginliğini ve ifade gücünü artıran bu farklılık, insanların düşüncelerini, duygularını ve deneyimlerini birbirlerine aktarmalarını sağlar. Somut ve soyut sözcükler, dilin temel yapı taşlarından olup, iletişimde etkili ve çeşitli bir dil kullanımı için vazgeçilmez unsurlardır.

Çalışmamızda, eylemleri sınıflandırmak için mental fiillerin tanımından faydalandık. Ekler açısından yaptığımız literatür taramasında ise çoğunlukla geleneksel yöntemlerin kullanıldığını belirledik. Bu geleneksel sınıflandırma yöntemleri, yapım eklerinin ürettikleri adın “sıfat, renk adı, araç adı” gibi türlere dönüşmesine, eklendikleri eylemin geçişli-geçişsiz olmasına, kök veya taban olan adın hece sayısına göre ekin tercihine ve eklendikleri adın yansıma sözcük olmasına odaklanır.

Bunların dışında farklı sınıflandırma önerileri sunan çalışmalar da yok değildir. Delice *Türk Dilinde İşlevsel Ek Tasnifi Denemesi* (2000) adlı çalışmada ekleri işlevsel bir sınıflandırmaya tabi tutar. Ekleri genişletme ekleri, durum ekleri, kurucu ekler, dönüştürücü ekler ve yapım ekleri olmak üzere yedi başlık altında inceler. Bu sınıflandırmada eklerin işlevlerini dikkate almıştır. Genişletme ekleri sözcüklerin kavram alanlarını değiştirmeyen, sözcükleri sayı, küçültme, çatı kavramları açısından değiştiren eklerdir. Durum ekleri, sözcükler arasındaki dizim bağlantısını sağlar, adları eylemlere bağlayarak görevlerini belirleyen durum ekleri, adları yüklemleştiren bildirme eki ve ek eylem bu başlıkta değerlendirilmiştir. Kurucu ekler sınıfını iki sözcüğü anlam ilgisiyle bağlayan ilgi durumu eki, iyelik ekleri ve eylemsi eklerinden oluşturur. Eklendiği sözcüğün sınıfını değiştiren, ek olduğu halde bir sözcüğü temsil eden +CA (+A göre) gibi ekleri dönüştürücü ekler olarak sınıflandıran Delice, ilgeçlerin adlarla öbekleşmesini sağlayan eklerle kurallı birleşik eylemler kuran ekleri bütünleşik ekler olarak sınıflandırır. Sözcüğün anlam alanı içinde sözcüğün anlamını değiştiren ve yeni kavramları karşılamaını sağlayan ekleri yapım ekleri başlığı altında ele alır (2000).

İnceleme konumuz olan addan eylem yapım eklerini anlam bilimi açısından değerlendirmek amacıyla yeni bir sınıflandırma denemesine girişiyoruz. Bu çalışmada Karahanlı Türkçesinde kullanılan addan eylem yapım eklerinin somut addan soyut eyleme doğru yaptığı yön değişikliği sayısal verilerle açıklayacağız.

Bu yeni yaklaşım, dilin yapısal özelliklerini daha kapsamlı bir şekilde incelemeyi ve dilbilimsel sınıflandırmaları anlam düzeyinde derinleştirmeyi hedeflemektedir. Mental fiillerin tanımı ve eylemlerin somut-soyut bir kavramı karşılama eğilimlerini ele alarak, addan eylem yapım eklerinin dilin anlam yapısına olan katkılarını daha detaylı bir şekilde anlamayı amaçlıyoruz. Bu sayede dilin evrimini ve zenginliğini daha iyi anlayabilecek ve dil bilimi alanına yeni bir bakış açısı kazandırabileceğiz.

Veriler

Yaptığımız çalışmada, Karahanlı Türkçesi eserlerinde addan eylem yapım eklerini inceleyerek somut addan soyut eylem yapan 17 adet ek tespit ettik. Bu ekler sırasıyla “+A-, +AD-, +Al-, +DA-, +dar-, +gun-, +(X)k-, +in-, +lA-, +lAn-, +lAş-, +(X)r-, +sA-, +U-” şeklindedir. Tespit ettiğimiz addan eylem yapım ekleriyle somut addan türetilen soyut eylem 72 adettir. Bu 72 sözcüğün 25 tanesi +lA-, 17 tanesi +lA-ekin -n- çatı ekiyle kalıplaşmış biçimi olan +lAn- eki ile 15 tanesi ise +sA-, 4 tanesi +Ik-, 2 tanesi +A-addan eylem yapım eki ile türetilmiştir. Diğer eklerden ise birer örnek bulunmaktadır.

Literatürde rastlayamadığımız “+dar-, +gun- ve +in-” eklerini yine de incelememize dahil ederek açıklamaya çalıştık.

Bu çalışmada tespit edilen ekler, Karahanlı Türkçesi’nde somut addan soyut eylem türetme sürecini göstermektedir. Dilin bu döneminde kullanılan eklerin çeşitliliği, dilin zenginliği ve yapısal gelişimini

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

ortaya koyar. Aynı zamanda belirtilen eklerin somut ve soyut anlamlar arasında bağlantı kurarak dilin ifade gücüne katkı sağladığı görülmektedir.

+A-

Tablo 1. +A- ekinin incelemesi

Sözcük	Kök	Köken	Ad Anlam	Eylem Anlam	Geçtiği Eser
agna-	agn	T	Dilsiz, konuşamayan	Dili tutulmak	DLT,CI,289-3
kıza-	kız	T	Kız, kız çocuk	Kızlık bozmak	DLT,CIII,265-4

+A- eki, en sık kullanılan addan eylem yapma ekidir. Türkçenin başlangıcından eri yaşayan bu ek yapma ve olma bildiren eylemler yapar (Erdal, 1991, s. 181). Karahanlı Türkçesi metinlerinde de hatırı sayılır miktarda örneği bulunur. Sadece Türkçe sözcüklerle kullanılır Ünsüzle biten tek heceli ve iki heceli sözcüklere eklenir. İki heceli sözcüklerde orta hece düşmesi gözlenir. Bu ek genellikle basit ad köklerine eklenmiştir (Erdal, 1991, s. 416, 428-429).

Hem geçişli hem geçişsiz eylemler türeten +A- eki yalnızca ünsüzle biten ad kök ve gövdeleriyle birleşir. Türkiye Türkçesine kıyasla *Kutadgu Bilig*'de çok işlektir (Ercilasun, 2020, s. 34).

Sözünü ettiğimiz ek, listemizde somut addan 2 soyut eylem yapmıştır.

+Ad-

Tablo 2. +Ad- ekinin incelenmesi

Sözcük	Kök	Köken	Ad Anlam	Eylem Anlam	Geçtiği Eser
yokad-	yok	T	Yok	Yok olmak	DLT,CIII,384-18

Geçişsiz eylemler türeten ek, tek veya iki heceli sözcüklere eklenir. İşlevi -U+ ekiyle aynı olsa da bu ekin eklendiği sözcüklerin öznesi insandır. Doğal özellikleri gösteren eylemler türetir. Kimi zaman somut eylemler de türeten ekin ulaç ve geniş zaman biçiminde /U/ ünlüsü kullanılır (Erdal, 1991, s. 485-492).

Bu ek, “olma başkalaşma” ve “esas kelimenin gösterdiği anlama dönüşme” görevinde eylemler türetmiştir (Korkmaz, 1994, s. 143).

Eski Türkçeden bu yana işlek bir biçimde kullanılan +AD- addan eylem yapım eki ad kök veya gövdelerinden oluş bildiren geçişli-dönüslü eylemler türetmiştir (Hacıeminoğlu, 2019, s. 149).

Listemizde bahsettiğimiz ekin somut addan soyut eylem türettiği 1 örnek bulunmaktadır.

+Al-

Tablo 3. +Al- ekinin incelenmesi

Sözcük	Kök	Köken	Ad Anlam	Eylem Anlam	Geçtiği Eser
yokal-	yok	T	Yok	Yok olmak, boşa gitmek	KB 692

+Al- addan eylem yapım eki +A- eki ile -l- edilgenlik ekinin birleşmesiyle olmuşmuş bir birleşik ektir. Ünsüzle biten sıfat cinsinden adlardan olma bildiren eylemler türetir (Korkmaz, 2009, s. 112).

Bu ekle türetilen eylemler ad kökünün bahsettiği durumun bir süreç içerisinde gerçekleşmekte olduğunu ifade etmektedir (Güneş, 2016, s. 252).

Çok işlek olmayan bu ekin listemizde somut addan soyut eylem türettiği 1 örnek bulunmaktadır.

+DA-

Tablo 4. +DA- ekinin incelenmesi

Adres	Address
<i>RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi</i>	<i>RumeliDE Journal of Language and Literature Studies</i>
e-posta: editor@rumelide.com	e-mail: editor@rumelide.com,
tel: +90 505 7958124	phone: +90 505 7958124

Sözcük	Kök	Köken	Ad Anlam	Eylem Anlam	Geçtiği Eser
tılda-	tl	T	Söz	Mani olmak	KB 4030

+DA- eki, sadece Türkçe sözcüklere eklenir. Eklendiği sözcüklerin tabanları, ünsüzle biten tek heceli sözcüklerdir. Eski Türkçede sadece /t/'li biçimleri bulunur, Karahanlı Türkçesinde ek iki biçimlidir. Bu ekle türetilmiş sözcükler geçişli olmasına rağmen *tında-* sözcüğü nesne almaz. Ekin anlam bilgisel karakterini belirlemek mümkün değildir (Erdal, 1991, s. 455-458).

+DA- addan eylem yapım eki adlardan etken-geçişli eylemler türetir. Yansıma sözlere eklendiğinde oluş bildiren geçişsiz eylemler türetir (Hacıeminoğlu, 2019, s. 151).

Diğer adlarla eylem türetmekte çok işlek olmamasına karşın yansıma sözlere eklenerek eylem yapmakta işlek bir ektir (Ergin, 2013, s. 182).

Listemizde 1 örneği bulunan bu ek, bizim örneğimizde yansıma söze eklenerek eylem türetmemiştir.

+dAr-

Tablo 5. +dar- ekinin incelenmesi

Sözcük	Kök	Köken	Ad Anlam	Eylem Anlam	Geçtiği Eser
yokdar-	yok	T	Yok	Yok etmek	TİEM 73 14r/4

Literatürde göremediğimiz fakat bizim addan eylem türettiğini tespit ettiğimiz bir ektir. Tahminimizce +dA- addan eylem yapım ile -r- eylemden eylem yapım ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuş olabilir. +LAN- ve +LAŞ- eklerinde sıkça gördüğümüz bir durum olmasına karşın bu ekle ilgili tek örnek mevcuttur. Yapım eki alabilen bir ek olan +dA- ekinin genişletilmiş bir biçimi olduğu kanaatindeyiz (Deny, 2009, s. 471). İncelemiş olduğumuz Suat Ünlü'nün "*Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*"nde eylemin "*yokda-*" biçimi bulunmamaktadır.

Listemizde 1 örneği bulunmaktadır.

+gun-

Tablo 6. +gun- ekinin incelenmesi

Sözcük	Kök	Köken	Ad Anlam	Eylem Anlam	Geçtiği Eser
boşgun-	boş	T	Boş, serbest	Boş kalmak, boş olmak	DLT,CII,238-2

Literatürde yaptığımız taramada Clauson, +gun- ekinin şekil bilgisi açısından mümkün olmadığını ifade etmektedir. "*boşgun-*" eyleminin kökeninin "*boşun-*" olduğunu belirtmiştir. "*boşgun-*" eylemi *Dîvânu Lugâti't- Türk'* te verilmiştir ve Clauson, Kaşgarlı'nın yanlış bir benzetme ile -ğ- ekinin eklenmiş olabileceğini varsaymıştır (Clauson, 1972, s. 379). *Dîvânu Lugâti't- Türk'* te yer alan şeklini esas aldığımızdan eki +gun- olarak inceledik.

+(X)k-

Tablo 7. +(X)k- ekinin incelenmesi

Sözcük	Kök	Köken	Ad Anlam	Eylem Anlam	Geçtiği Eser
bagrık	bagır	T	Karaciğer	Bağrı (ciğeri) göğüs kemiklerine yapışmak	DLT,CII,227-8
tagık-	tag	T	Dağ	Dağa çıkmak, yozlaşmak	DLT,CII,117-10

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

tatik-	tat	T	Bütün Türklere göre Farsça konuşan kimse	Tatlaşmak, Farslaşmak	DLT,CII,116-24
tılık-	tıl	T	Dil	Dile düşmek	DLT,CII,117-3

Bu ekin, somut addan soyut eylem türettiğini tespit ettiğimiz 1 örnek bulunmaktadır.

+(X)k- eki hem ünlü hem de ünsüzlerden sonra kullanılır. Fonotaktik dağılımı açısından geniş zaman eki +(X)k- ile benzerlikleri bulunur. Ulaş ve geniş zaman biçiminde ünlüsü /A/ olur. DLT’de sayısız örneği bulunan bu ekle türetilmiş eylemler geçişsizdir ve genişlemiş biçimleri genellikle ettirgendir. “Ad kökünün gösterdiği kavram haline gelmek” anlamını türeten +U-, +(A)d-, +(A)r- ve +I- eklerinden farklı anlamda eylemler türetir. Bu ekle türetilen eylemlerin özneleri tabanlarıyla eş göndergelidir (Erdal, 1991, s. 492-499).

+(X)k- addan eylem yapım eki, adlardan oluş bildiren eylemler türetir. Geçişsiz eylemler türeten bu genellikle kök adlara eklenmektedir (Hacıeminoğlu, 2019, s. 154).

Eski Türkçeden Türkiye Türkçesine doğru işleliğini kaybeden +(X)k- ekinin listemizde somut addan soyut eylem türettiği 5 örnek bulunmaktadır.

+in-

Tablo 8. +in- ekinin incelenmesi

Sözcük	Kök	Köken	Ad Anlam	Eylem Anlam	Geçtiği Eser
tersin-	ters	T	Ters	Terslemek	DLT,CII,240-26

Clauson, “tersin-” eylemi için “ters-” eylemi ile “ters” adı arasında sesteşlik bulunduğunu belirtiyor (Clauson, 1972, s. 553) fakat çalışmamız için faydalandığımız *Karakhanlı Türkçesi Sözlüğü*’nde “ters-” şeklinde bir eylem bulunmamaktadır. “ters” maddesi altında “ters bol-” şeklinde bir eylem açıklanmıştır. Bu birleşik eylemin anlamı ise “fena olmak, fenalaşmak” şeklinde verilmiştir (Ünlü, 2012, s. 790-791) ancak biz “tersin-” eyleminin “fenalaşmak” anlamı ile ilgisi olmadığından eylemin kökünü “ters” adından alarak eki +in- şeklinde kabul ettik.

Listemizde bu ek ile somut addan soyut eylem türettiğini tespit ettiğimiz 1 örnek bulunmaktadır.

+IA-

Tablo 9. +IA- ekinin incelenmesi

Sözcük	Kök	Köken	Ad Anlam	Eylem Anlam	Geçtiği Eser
adıgla-	adıg	T	Ayı	Ayılaşmak, ayı gibi olmak	KB 2311
adukla-	aduk	T	Tanınmayan, bilinmeyen	Tanınmamak, garip görmek, yadırgamak	DLT,CI,304-22
arşlanla-	arşlan	T	Aslan	Arşlanlaşmak, arşlan gibi olmak	DLT,CII,13-13
aşakla-	aşak	T	Aşağı	Aşağılamak, küçük görmek	DLT,CI,305-7
azla-	az	T	Az, sayıca ve miktarca az	Azımsamak, az görmek	AH 360, KB 3234
bedükle-	bedük	T	Büyük	Büyük saymak	DLT,CIII,340-7

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

itla-	it	T	İt, köpek	Köpeketmek; söğmek	DLT,CI,285-24
kötle-	köt	T	Göt, arka	Fenalık yapmak	DLT,CIII,299-21
rüstemle-	rüstem	F	Şehname'de adı geçen ünlü İran savaşçısı	Rüstem'e benzemek	KB 6549
sartla-	sart	T	Tacir, satıcı	Tacir saymak	DLT,CIII,444-7
satıgla-	satıg	T	Satma, satış, ticaret	Satışmak	DLT,CIII,336-3
sığırla-	sıgır	T	Sıgır	Sığırdan saymak	DLT,CIII,331-25
taşla-	taş	T	Dış, dışarı	Dışlamak, uzaklaştırmak	RKT 36/79b3
tatla-	tat	T	Bütün Türklere göre Farsça konuşan kimse	Fars ve Farşlı saymak	DLT,CIII,293-9
tawgaçla-	tawgaç	T	Maçın'ın adıdır	Maçinli saymak	DLT,CIII,350-3
tejikle-	tejik	F	Tacık, Farşlı	Farşlı saymak	DLT,CIII,340-16
tübütle-	tübüt	T	Tibet ülkesi	Tibetli saymak	DLT,CIII,330-10
türkle-	türk	T	Türk	Türklerden saymak	DLT,CIII,446-1
udla-	ud	T	Sıgır, öküz	Sığırlaşmak, öküz gibi olmak	KB 4770
ulugla-	ulug	T	Ulu, büyük	Takdir etmek, ululamak	DLT,CI,304-11
yarımla-	yarım	T	Yarım	Yarılamak	DLT,CIII,343-6
yinçgele-	yinçge	T	İnce, genç	İnce saymak	DLT,CIII,411-8
yinçüle-	yinçü	T	İnci	İnci gibi dizmek	KB B11
yulugla-	yulug	T	Fidye, feda, kurban	Feda etmek	KB 1733
yumşakla-	yumşak	T	Yumuşak, tatlı	Yumuşamak, yaltaklanmak	TİEM 73 418v/6

En sık kullanılan ve Türkçe olmayan adlara da özgürce eklenebilen bir ektir. +lAn-, +lAş şeklinde birleşik biçimleri de bulunur. Eylemden türetilmiş adlara da eklendiği görülür. Bunlardan +Xş+lA- biçimindekiler şartırtıcı biçimde bulunmazken -Xn+lA biçimi çoktur ve -Xn+lA- biçimindekiler de nadirdir. Taban olarak belirlenen eylemden türetilmiş biçimlerin sıklığı addan türetilmiş eylemlerin sıklığıyla eşittir. *Abla-* gibi örneklerin tabanları kılış adıdır. *buzagula-*, *kulunla-* gibi örneklerde tabanın gösterdiği kavramın doğruluğu gösterilir. *kılıçla-*, *bukagula-* gibi örneklerde taban araç/alet adıdır. *adutla-*, *tışla-* gibi örneklerde taban kılıcının beden parçasıdır. *boguzla-* örneğinde taban olan beden parçası, hareketin nesnesine aittir. *yayla-*, *kışla-* gibi örneklerde türev kökte belirtilen süreyi bir yerde geçirmek anlamını taşır. Taban, kılıcı ya da bir eylemin nesnesi olabilir. Kimi zaman hareketin kendisini gösteren bir addır. *tanukla-*, *tamgala-* gibi eylemlerde anlam kılıcıları açısından farklılaşır. Farklar birbirleriyle ilgisizdir. Bu ekle türetilmiş bir eylem, tabanının anlamına göre herhangi bir anlamda olabilir. Söz konusu ekle, birçok türev, ihtiyaç durumunda analogi yoluyla türetilbilir (Erdal, 1991, s. 429-455).

Adres

Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Türkçe kökenli adlara eklenmesinin yanında Türkçe olmayan adlara da eklenerek eylemler türetir (Güneş, 2016, s. 228). Türkçenin her döneminde oldukça işlek bir ek olmuştur. Yapma veya olma ifade eden eylemler türeten ek hemen her türlü isme gelmektedir. (Ergin, 2013, s. 180)

Çoğunlukla geçişli eylemler türeten +*LA-* addan eylem yapım eki listemizde somut addan 24 soyut eylem türetmiştir.

+*lAn-*

Tablo 10. +*lAn-* ekinin incelemesi

Sözcük	Kök	Köken	Ad Anlamı	Eylem Anlamı	Geçtiği Eser
erseklen-	ersek	T	Ortaya düşmüş azgın kadın, orospu	Kadın azgınlığından erkek istemek	DLT,CI,314-16
kılınçlan-	kılınç	T	İş, davranış, huy	Nazlanmak	DLT,CIII,374-22
kirpilen-	kirpi	T	Kirpi	Sertleşerek kirpi gibi büzülmek, yüzü asılmak	DLT,CIII,200-9
meñizlen-	meñiz	T	Beniz, yüz	Benizlenmek, güzelleşmek	DLT,CIII,407-21
mezelen-	meze	F	Tat	Hoşlanmak	RKT 36/67b1
otlan-	ot	T	Ateş, duman	Ateşlenmek, ateş kesilmek	DLT,CI,297-13
saklan-	sak	T	Uyanık	Uyanık olmak, dikkatli olmak	DLT,CII,247-22
siñillen-	siñil	T	Kocanın kendinden küçük kız kardeşi	Kız kardeş edinmek	DLT,CIII,408-21
soguklan-	soguk	T	Soğuk	Soğuk bulmak	DLT,CII,266-25
sökmenlen-	sökmen	T	Yiğitlere verilen bir unvan	Kahramanlaşmak	DLT,CII,278-24
tilkül-en-	tilkü	T	Tilki	Tilkilik etmek, yaltaklanmak	DLT,CIII,202-20
tulkuklan-	tulkuk	T	Tulum, ürülmüş ve şişirilmiş tuluk	Tulum gibi şişmek	DLT,CII,351-7
tumluglan-	tumlug	T	Soğuk, soğuk nesne	Soğuk davranmak, surat asmak	DLT,CII,273-11
turılan-	turı	T	Haşin, tatsız	Sert, acımasız davranmak	RKT 38/95b3
yıldızlan-	yıldız	T	Kök, esas	Köklenmek, bir yere yerleşmek	DLT,CIII,116-5
yüreklen-	yürek	T	Yürek	Cesaret göstermek, yiğitlenmek	DLT,CIII,115-12
yüzlen-	yüz	T	Yüz, surat, çehre	Yüz çevirmek	DLT,CIII,110-14

Addan eylem türeten bu yapım eki +*LA-* eki ile eylemden eylem türeten çatı eki olan -*n-* ekinin kalıplaşmasıyla oluşan bir birleşik ektir. Çoğu zaman +*lAn-* addan eylem yapım ekiyle türetilmiş eylemlerin +*LA-* ekli biçimi ya bulunmaz ya da kullanımdan düşmüştür (Banguoğlu, 1974, s. 218).

Söz konusu ek kuşkusuz +*LA-ve -(X)n-* eklerinin birleşimidir ancak kendine özgü bir davranışa sahiptir. Birleşik bir geçişsiz eylem biçimlendiricisidir. +*LA-* ekiyle türetilmiş eylemlerin tabanlarından bile bu

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

ekle eylem türetilmiştir. Eski Türkçede tespit edilebilen ad tabanları, iki ya da üç hecelidir. Ödünçlenmiş sözcükler de dahil, yarısından fazlası basittir. Tespit edilen bu sözcüklerin çoğu tek seferlik kullanımlardır. Çok türetken bir ek olduğu söylenebilir. +*lan-* ekiyle türetilen eylemler, kılıcının tabandaki adın gösterdiği kavrama ait olduğunu gösterir, kılıcı tabandaki adı ortaya çıkarır, onuna oluşur veya o hale gelir ve onu kapsar (Erdal, 1991, s. 509-520).

“İsmin belirttiği özelliğe “sahip olma, kendisinde bulundurma, donanma” anlamında fiiller türetmiştir” (Akçataş & Taşdemir, 2019, s. 144).

Oldukça işlek olan bu ekin listemizdeki örnek sayısı 17’dir.

+*laş-*

Tablo 11. +*laş-* ekinin incelemesi

Sözcük	Kök	Köken	Ad Anlam	Eylem Anlam	Geçtiği Eser
elleş-	el	T	El	Barışmak, selamlaşmak	TİEM 73 137r/2

Addan eylem türeten bu yapım eki +*la-* eki ile eylemden eylem türeten çatı eki olan -*ş-* işteşlik ekinin kalıplaşmasıyla oluşan bir birleşik ektir. Yaygın kullanılan +*laş-* eki geçişsiz eylemler türetir. Kendi kendine oluşma bildiren eylemler türetir (Korkmaz, 2009, s. 119). +*laş-* addan eylem yapım ekiyle türetilmiş eylemlerin çoğunlukla +*la-* ekli biçimi kullanılmamaktadır. Eklendiği ad tabanının gösterdiği kavramın karşılıklı yapılması veya öznenin ad tabanında gösterilen kavrama dönüşmesi veya o özelliği kazanması anlamında sözcükler türetilir: “selamlaşmak, irileşmek”.

Listemizde 1 örnek bulunmaktadır.

+*(X)r-*

Tablo 12. +*(X)r-* ekinin incelemesi

Sözcük	Kök	Köken	Ad Anlam	Eylem Anlam	Geçtiği Eser
bugragur-	bugragu	T	Erkek deve	Erkek deve gibi olmak	KB 6369

Genellikle tek başına bir anlamı olmayan adlara gelen +*(X)r-* addan eylem eki, geçişsiz eylemler türetmektedir (Hacıeminoğlu, 2019, s. 154). Sıklıkla yansıma adlara gelen bu ek yansıma olmayan adlara da gelmektedir. “Ad soylu sözcüklerin belirttiği anlama “gerçekleştirme” manası verir: *delirmek, öğürmek gibi*” (Akçataş & Taşdemir, 2019, s. 145).

Listemizde 1 örnek vardır ve örneğimizde yansıma ada eklenmemiştir.

+*sa-*

Tablo 13. +*sa-* ekinin incelemesi

Sözcük	Kök	Köken	Ad Anlam	Eylem Anlam	Geçtiği Eser
aşsa-	aş	T	Aş, yemek	Yemek yemek istemek	DLT,CI,277-3
bagırsa-	bagır	T	Karaciğer	Canı ciğer istemek	DLT,CIII,332-21
balıksa-	balık	T	Balık	Balık yemek istemek	DLT,CIII,334-9
çiniştürükse-	çiniştürük	T	Fındığa benzer bir ağaç meyvesi	Canı çiniştürük istemek	DLT,CI,280-4

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

egirse-	egir	T	Karın ağrısını sağaltmak için kullanılan bir kök	İlaç kullanmak istemek	DLT,CI,314-24
erükse-	erük	T	Şeftali, kayısı, erik gibi meyvelerin genel adı	Canı erik istemek	DLT,CI,303-5
ewse-	ew	T	Ev, mesken	Evini özlemek	DLT,CI,277-11
kagunsa-	kagun	T	Kavun	Canı kavun istemek	DLT,CI,280-4
kurutsa-	kurut	T	Keş, yağı alınmış yoğurttan yapılmış peynir	Canı kurut istemek	DLT,CIII,332-18
ölügse-	ölüg	T	Ölü	Ölmek istemek	DLT,CI,303-9
satıgsa-	satıg	T	Satma, satış, ticaret	Satmak istemek	DLT,CIII,333-3
suwsa-	suw	T	Su	Susamak, susuzluk çekmek	DLT,CIII,284-26
tatıgsa-	tatıg	T	Tat, lezzet	Canı tatlı istemek	DLT,CIII,332-28
ulugsa-	ulug	T	Ulu, büyük	Bir şeyin büyüğünü istemek	DLT,CI,302-28
yagsa-	yag	T	Yağ, iç yağı	Yağ istemek	DLT,CIII,305-25

Arzu etmek, istemek anlamlarında eylem türeten +sA- eki eskiden beri kullanılır fakat işleklik alanı çok geniş değildir (Ergin, 2013, s. 184). Korkmaz, bu ekin Göktürkçe metinlerde rastlanmadığını ifade etmiştir (Korkmaz, 1994, s. 145).

Geçişsiz eylemler türeten bu ek için listemizde 15 adet örnek bulunmaktadır.

+U-

Tablo 14. +U- ekinin incelemesi

Sözcük	Kök	Köken	Ad Anlam	Eylem Anlam	Geçtiği Eser
taru-	tar	T	Dar	Darda kalmak, daralmak	DLT,CIII,261-25

Adlardan olma veya yapma ifade eden eylemler türeten +U- eki çok işlek değildir. Geçişsiz eylemler türetir ve ünsüzle biten eylemlere gelir (Ercilasun, 2020, s. 35).

Listemizde 1 örnek bulunmaktadır.

Sonuç

Çalışmamızda, Türkçenin eklerini farklı bir bakış açısıyla incelemeyi ve anlam bilgisi ile biçim bilgisini birbirine yaklaştırmayı hedefledik. Türkçenin ekleri genellikle geleneksel kalıplar içerisinde sınıflandırılmış ve açıklanmıştır. Ancak anlam bilimi ve biçim bilgisi alanlarını birleştiren çalışmaların sayısı oldukça azdır.

Bu çalışma, eklerin somut addan soyut elem türetme süreçlerini araştırmayı amaçlamıştır. Tespit ettiğimiz eklerle somut addan türetilen soyut eylem sayıları aşağıdaki gibidir:

Tablo 15. Ekler ve kullanım sıklıkları

Ek	Adet
+A-	2
+AD-	1

Adres

Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

+Al-	1
+DA-	1
+dAr-	1
+gun-	1
+(X)k-	4
+in-	1
+lA-	25
+lAn-	17
+lAş-	1
+(X)r-	1
+sA-	15
+U-	1
Toplam	72

Tabloya göre 72 adet örnek bulunmaktadır. Sıklık sırasıyla somut addan soyut eylem türeten ekler “+lA-, +lAn-, +sA-” addan eylem yapım ekleridir. Sözcüklerin tamamına oranla %35’i +lA- ekiyle, %24’ü +lAn- ekiyle, %21’i +sA- ekiyle türetilmiştir.

Yapmış olduğumuz incelemelerde addan eylem yapım eklerinden +lA- ekinin somut addan soyut eylemler türetmede diğer addan eylem yapım eklerine nispetle önde olduğunu göstermiştir. İncelemeye dahil edilen örnek sözcük sayısı 72’dir ve bu sözcüklerin 25 tanesi +lA- eki ile türetilmiştir. Bu durum, +lA- ekinin Türkçede en yaygın ve işlek olan addan eylem yapım eki olması nedeniyle öne çıktığını göstermektedir.

+lA- ekinin soyut eylemler türettiği köklerin kavram alanları dikkate alındığında hayvanlar kavram alanında 5, kavim ve boy adları kavram alanında 5, miktar, hacim, ölçü bildiren niteleme adları kavram alanında 4 sözcüğün bulunduğu görülür. Yer-yön kavram alanında 2 sözcüğün kavram alanını değiştiren ek; beden, organlar, dokular, duyularla anlaşılan özellikleri karşılayan niteleme adları, fiziksel ve bedensel özellikleri içeren niteleme adları, madenler ve mineraller; mal, mülk, servet, takas ve para; meslekler, özel adlar, ticaret ve endüstri kavram alanlarındaki köklerle birlikte kullanılarak soyut eylemler türetmiştir. Ekin hem Türkçe hem yabancı sözcüklerle birlikte kullanılıyor olması da önemlidir. Bu ekle 22 Türkçe kökenli sözcükten, 2 de Farsça sözcükten soyut eylemler türetilmiştir. Farsça kökenli sözcükler, özel adlar ve kavim adları kavram alanındadır. Ek sözcüğün birçok kavram alanından ve farklı kökenlerden sözcükleri soyutlaştırma gücüyle öne çıkmaktadır.

Örneklerde ikinci sırada yer alan +lAn- eki ile yapılan sözcük sayısı 17 ‘dir. +lAn- ekinin +lA- eki ile -n- çatı ekinin birleşmesinden kalıplaşarak oluştuğu belirtilmişti. Bu farklı eklerin ayrı ayrı incelenmesine rağmen somut addan soyut eylem yapmakta +lA- ekinin yadsınamaz bir etkisi olduğu ortadadır.

+lAn eki beden, organlar, dokular kavram alanında 3, duyularla anlaşılan özellikleri karşılayan niteleme adları kavram alanında 3, hayvanlar kavram alanında 2 sözcük tabanına eklenmiştir. Yine ekin eklendiği tabanların kavram alanları şunlardır: akrabalık, ateş-su, beslenme, bitkiler, değer yargılarını içeren niteleme adları, fiziksel ve bedensel özellikleri içeren niteleme adı, iletişim ve etkileşim; miktar, hacim ve ölçü bildiren niteleme adları, unvanlar ve rütbelere. +lAn- ekinin de tıpkı kendisinden türetildiği +lA- eki gibi çok çeşitli kavram alanlarında bulunan sözcük tabanlarıyla birlikte kullanılarak soyut eylemler türetilmiştir.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Üçüncü olarak, +sA- ekinin somut addan soyut eylem türettiği sözcük sayısı 15'dir. +sA- ekinin arzu ve istek eylemleri türetmesi, inceleme konumuz açısından örnek sayısının fazla olmasını açıklamaktadır. Yani, +sA- ekinin kullanım sıklığı, dildeki arzu ve istek ifadelerinin yaygın olması nedeniyle daha fazla sayıda somut addan soyut eylem türetmesine neden olmuştur. +sA- ekiyle beslenme kavram alanında 4, bitkiler kavram alanında 4, değer yargılarını içeren niteleme adları kavram alanındaki 2 sözcük tabanından soyut eylemler türetilmiştir. Bunun dışınsa bu ekle ateş- su; beden, organlar ve dokular; hayvanlar; kent, konut ve istihkam; ticaret ve endüstri kavram alanlarındaki sözcük tabanlarına eklenerek soyut eylemler yapılmıştır.

Bütüncemizde, +(X)k ekiyle türetilmiş 4 soyut eylem bulunur. Beden, organlar ve dokular kavram alanındaki 2, coğrafya kavram alanındaki 1, kavim ve boy adları kavram alanındaki 1 sözcük tabanından soyut sözcük türetiminde yararlanılmıştır.

+gun- ekiyle değer yargılarını içeren niteleme adları kavram alanındaki, +in- yer-yön adları kavram alanındaki, +(X)r- ekiyle hayvanlar kavram alanındaki ve +U- yüz ölçümü, zaman nitelik ve ilgilerini içeren niteleme adları kavram alanındaki ad tabanlarından soyut eylemler türetmede yararlanılmıştır.

Çalışmamızda belirlediğimiz ekler, aşağıdaki tabloda gösterilen kavram alanlarındaki ad tabanlarına eklenerek soyut eylemler türetmiştir.

Tablo 16. Tabanların kavram alanları ve ekler

Akrabalık	+lAn-
Ateş-Su	+lAn-, +sA-
Beden, Organlar ve Dokular	+dA-, +Ik-, +lA-, +lAn-, +lAş-, +sA-
Beslenme	+lAn-, +sA-
Bitkiler	+lAn-, +sA-
Coğrafya	+Ik-
Değer Yargılarını İçeren Niteleme Adları	+gun-, +lAn-, +sA-
Duyularla Anlaşılan Özellikleri Karşılıyan Niteleme Adları	+lA-, +lAn-
Fiziksel-Bedensel Özellikleri İçeren Niteleme Adı	+A-, +lA-, +lAn-
Hayvanlar	+lA-, +lAn-, +(X)r-, +sA-
İletişim,Etkileşim	+lAn-
İnsan,Kadın,Erkek	+A-
Kavim ve Boy Adları	+(X)k-, +lA-
Kent,Konut,İstihkam	+sA-
Madenler,mineraller	+lA-
Mal, mülk,servet,takas,para	+lA-
Meslekler	+lA-
Miktar,Hacim,Ölçü Bildiren Niteleme Adları	+lA-, +lAn-
Özel Ad	+lA-
Ticaret, Endüstri	+lA-, +sA-
Unvanlar, Rütbelere	+lAn-
Varlıkların Olma ve Bulunmaları	+Ad-, +Al-, +dAr-
Yer-Yön Adları	+in-, +lA-

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Yüz Ölçümü,Zaman Nitelik ve İlgilerini İçeren Niteleme Adları	+U-
---	-----

Kavrama ve kavramlaştırma, iç veya dış kaynaklardan algılanan ve biriktirilen verilerin işlenmesi ve düzenlenmesi işlemidir. Bu işlem bu bilginin gösterge/sözcük ile ilişkilendirilmesiyle sonuçlanır. Kavram, bu nedenle dilsel bir kalıpla saklanan temel bir bilgi birimi ve birikimi olarak tanımlanabilir (Nesterova, 2023, s. 341).

Kavramlar kendi içinde somut ve soyut kavramlar olarak ayrılabilir. Somut kavramlar varlığı duyu organlarıyla algılanabilen varlık, olay ve olgulardır. Bunlar insan zihninde tasarlanabilen kavramlardır. Soyut kavramlar ise insanın zihninde tasarımlar halinde bulunmayan ve duyu organlarıyla algılanması mümkün olmayan varlık, olay ve olgular olarak tanımlanabilir. Bilim, sanat, hukuk, ahlâk gibi birçok alanda insan düşüncesi soyut bilgiler üretir, bunları dil göstergelerine bağlar. İnsan düşüncesinin varlık, olay ve olguları çözümleme, yorumlama ve sonuçlara varma yeteneğinin bir ürünü olan kavramlaştırma işlemi sonucunda kimi zaman 'melek, şeytan, enflasyon, utanç, sevgi' gibi göstergeler oluşturulur. Oluşturulan bu göstergeler dışında kimi zaman eldeki somut sözcüklerden yola çıkılarak soyut kavramlar adlandırılmaya çalışılır. Bu şekilde somut bir kavramı gösteren sözcüğe yeni ve soyut anlamlar katılabilir. Bir başka yöntem de eldeki sözcüklere ekler getirerek soyut kavramlara sözcük affetmektir.

Somut kavramlardan soyut kavramlar adlandırma işlevine soyutlama adı verilebilir. İnsan, dış dünyadaki varlık, olay veya olguları kendince algılayıp yorumlar ve bunları göstergelere dönüştürür. Bu somut kavramların çağrıştırdığı özellik ve işlevlerden faydalanarak soyut kavramlar tasarlar. Somut adlara getirilen +U / +IU, +sIz / +sUz, +Ik / +Iuk ekleriyle ve eylemlere getirilen -mAk, -mIş / -mUş, -IcI / -UcU, -I / -U, -Ir / -Ur ekleriyle soyut adlar yapılabilir. (Korkmaz, 2009, s. 57-58; Korkmaz, 2010, s. 139; Gülsevin, 2020, s. 127).

Dili, *evreni söze dönüştürme olayı* (Aksan, 1990, s. 71-72) olarak tanımlamak mümkündür. Bu tanıma göre evren sadece varlıklardan oluşmaz. Varlıkların hareketleri veya varlıklar üzerinde gerçekleştirilen hareketler de evrenin bir parçasıdır ve dilde bunlar da söze dönüştürülür. Hareketleri karşılayan sözcükler eylemlerdir. Eylemler de adlar gibi somut ya da soyut kavramları işaretleyebilir. Bu durumda adlar için var olduğunu söylediğimiz soyutlama işlemi onlar için de gerçekleşir. Sözlüksel ya da biçim bilgisel olmak üzere somut eylemlerden soyut eylemler yapmak mümkündür. Bu çalışmada +A-, +Ad-, +Al- +DA-, +dAr-, +gun-, +(X)k-, +in- +(X)r-, +LA-, +lAn-, +LAş-, +sA-, +U- eklerinin çeşitli kavram alanlarındaki somut adlardan soyut eylemler türettiği belirlenmiştir.

Yapılan tespitler, Türkçedeki addan eylem yapım eklerinin somut addan soyut eylemler türetmedeki farklı etkilerini açığa çıkarmaktadır. Eklerin somut addan soyut eylem türetme süreci, dilin ifade gücünü artıran önemli bir unsurdur ve dil biliminde anlam ve biçim arasındaki ilişkinin anlaşılmasına yönelik yapılan bu çalışma, Türkçe dilinin yapısal özelliklerine daha kapsamlı bir bakış sunmayı hedeflemiştir.

Kısaltmalar

DLT: Dîvânu Lugâti't- Türk

KB: Kutadgu Bilig

AH: Atabetü'l-Hakâyık

TİEM 73: Karahanlı Türkçesi Satır-Altı Kur'an Tercümesi Türk ve İslam Eserleri Müzesi No73

RKT: Karahanlı Türkçesi Satır-Altı Kur'an Tercümesi Rylands Nüshası

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Kaynakça

- Akçataş, A., ve Taşdemir, S. (2019). Türkiye Türkçesinde Kök ya da Gövdeye Gelen Ekeler Üzerine Bir Anlambilim İncelemesi. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 4(1), s. 129-149.
- Aksan, D. (1983). *Sözcük Türkleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (1990). *Her Yönüyle Dil -Ana Çizgileriyle Dilbilim-* (Cilt I). Ankara: TDK.
- Aksan, D. (1999). *Anlambilim -Anlam bilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi-*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2017). *Dil, Şu Büyülü Düzen...* (2. b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2020). *Anlambilim*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Arat, R. R. (1992). *Atabetü'l-Hakayık*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Arat, R. R. (2018). *Kutadgu Bilig*. İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.
- Argunşah, M., & Sağol Yüksekaya, G. (2017). *Karahanlıca Harezmece Kıpçakça Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları .
- Ata, A. (2004). *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası)- Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atalay, B. (1985). *Divanü Lügati't Türk Tercümesi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Atalay, B. (1985). *Divanü Lügati't Türk Tercümesi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Atalay, B. (1985). *Divanü Lügati't Türk Tercümesi III*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Atalay, B. (1986). *Divanü Lügati't Türk Tercümesi IV*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Balcı, A. (2018). Biçimbilim-IV: Sözlüksel Biçimbilim. A. S. Özsoy, A. Balcı, Ü. D. Turan, A. S. Özsoy, & Ü. D. Turan (Dü) içinde, *Genel Dilbilim-I* (s. 159-174). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin Grameri*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Bussmann, H. (1996). *Dictionary of Language and Linguistics*. (G. Trauth, & K. Kazzazi, Çev.) London-New York: Routledge.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.
- Delice, H. İ. (2000). Türk Dilinde İşlevsel Ek Tasnifi Denemesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(24), s. 221-235.
- Deny, J. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. (A. U. Elöve, Dü.) İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Doğan, N. (2022). Türkçede İletişim Fiilleri: Fiillerin Sınıflandırılmasında Hibrit Yaklaşım. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, s. 2441-2466.
- Ercilasun, A. B. (2020). *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erdal, M. (1991). *Old Turkic word formation: A Functional Approach to the Lexicon* (Cilt II). Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım.
- Gülsevin, G. (2020). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler* (5. b.). Ankara: TDK Yay.
- Güncel Türkçe Sözlük*. (2023). Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- Güneş, E. (2016). *Türkiye Türkçesinde Söz Yapımı ve İşlevsel Ek Tasnifi*. Çanakkale: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Güneş, E. (2016). *Türkiye Türkçesinde Söz Yapımı ve İşlevsel Ek Tasnifi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Çanakkale.

Adres**Address***RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**RumeliDE Journal of Language and Literature Studies***e-posta:** editor@rumelide.com**e-mail:** editor@rumelide.com,**tel:** +90 505 7958124**phone:** +90 505 7958124

- Hacıeminoğlu, N. (2019). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Karaağaç, G. (2013). *Anlam Bilimi ve İletişim*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaoğlu, S. (2018). Türetimlikler. E. Boz (Dü.) içinde, *Türkiye Türkçesi II-Biçimbilgisi*. Ankara: Gazi.
- Korkmaz, Z. (1994). Göktürkçede İsimden Fiil Türeten Ekler ve Köken Yapıları Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 141-149.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Z. (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Nesterova, S. (2023). Soyut Kavramların Ontolojik ve Epistemolojik Boyutu. *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 22(1), s. 340-368.
- Öner, M. (2006). Türkçede İsimden Fiil Yapımı Üzerine Notlar. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 60-76.
- Saussure, F. d. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (B. Vardar, Çev.) İstanbul: Multilingual.
- Ünlü, S. (2012). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Ünlü, S. (2018). *Karahanlı Türkçesi İlk Türkçe Satır - Arası Transkribeli Kur'an Tercümesi (TIEM 73) Türkiye Türkçesi Mealli Karşılaştırmalı Kur'an-ı Kerim* (Cilt 4). Konya: Konya Selçuklu Belediyesi.
- Ünlü, S. (2018). *Karahanlı Türkçesi İlk Türkçe Satır-Arası Transkribeli Kur'an Tercümesi (TIEM 73)- Türkiye Türkçesi Mealli Karşılaştırmalı Kur'an-ı Kerim* (Cilt 1). Konya: Konya Selçuklu Belediyesi.
- Ünlü, S. (2018). *Kerim, Karahanlı Türkçesi İlk Türkçe Satır-Arası Transkribeli Kur'an Tercümesi (TIEM 73)- Türkiye Türkçesi Mealli Karşılaştırmalı Kur'an-ı Kerim* (Cilt 2). Konya: Konya Selçuklu Belediyesi.
- Ünlü, S. (2018). *Kerim, Karahanlı Türkçesi İlk Türkçe Satır-Arası Transkribeli Kur'an Tercümesi (TIEM 73)- Türkiye Türkçesi Mealli Karşılaştırmalı Kur'an-ı Kerim* (Cilt 3). Konya: Konya Selçuklu Belediyesi.
- Vardar, B. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Yıldız, H. (2016). *Eski Uygurcada Mental Fiiller*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com**e-mail:** editor@rumelide.com,**tel:** +90 505 7958124**phone:** +90 505 7958124